

BURHAN FELEK.

ERMENİ MESELESİ

VUKUUNDAN 60 yıl sonra Türkiye'de yeni bir Ermeni meselesi çıkacağı kimsenin aklına gelmezdi. Ama bugün bildiğiniz gibi Türkiye, bir Ermeni meselesiyle karşı karşıya ve tehlikeli bir şekilde karşı karşıyadır.

Görünüşe göre, Türkiye ile asla teması olmamış, Türkiye dışında yetişmiş ve şartlanmış birtakım fanatik Ermeni fedailerini, Türkiye'nin dış temsilcilikleri ve onların mensuplarına saldırılmaktadır. Bugüne kadar büyük-elçiden, büyükelçi eşine, oğluna, sefaret erkânına ve daha benzerlerine karşı olan suikastların kurbanları 8-10'u bulmuştur. Bunun sebebini bu suikastın faileri saklamıyorlar. 60 yıl önceki Ermeni tehciri ve Ermeni kıyımının intikamını alıyorlarmış. Bu yazıyı yazan kalem de Cenab-ı Hak'ın bir lütfü olarak uzunca yaşamamış olsaydı şimdi Türkiye'de Ermeni meselesinin ne olduğunu pek bilemezdi. Ama biz, hadiseyi yaşamış olmak itibarıyla bunu size —belki tekrarlayarak— anlatmaya mecburuz.

Malûm ola ki, Türkiye'de tabii saltanat devrinde Ermenilere karşı hiçbir husumet yoktu. Bilakis Ermeniler, hele İttihatçılar devrinde diğer gayrimüslim unsurlara nazaran daha itibarda idiler. Çünkü, Osmanlı kültürüne onlar hakkıyla sahiptiler. Büyük aktörlerden, büyük musikî üstadlarına, hatta Diran Kelekyan Efendi gibi büyük bir gazetesinin "Sabah gazetesi" başmuharrirliğine kadar yükselmiş Ermeniler vardı. Bunun yanında Nora dökyan Efendi Dışişleri Bakanı, Halacıyan Efendi Nafia Nâzırı (Bayındırlık) olmuşlardı. Meşhur Posta Telgraf Nâzırı Oskan Efendi adında kıymetli bir Ermeni de posta telgrafı ıslah etmişti. İttihatçılar Ermenilerle işbirliği yapmışlardı. Meclis'e Vartalkes Efendi gibi ihtilâlcî Ermenileri sokacak kadar içli dışlı idiler. Senato'da Aram Efendi gibi maruf Ermeni ricali âzaydı.

Bu saltanat devrinde hep böyle iken, Ermeniler iki defa ihtilâl teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bunlardan birini ben yalnız işittim. Çünkü, o zaman çoktumdum. Osmanlı Bankası'nı da uçurup İstanbul'u ele geçirmek üzere hazırlanmış bir planı o zaman hangi mevkii işgal ettiğini bilmediğim Küçük Sait Paşa (8 defa sadrazam ve Ayan Meclisi Reisi) haber alarak medrese softalarını hazırlamış ve bu Ermeni ayaklanmasını feci şekilde bastırmış imiş. Ben bunu sadece babamdan ve büyüklerimden işittim. İkinci Ermeni saldırısı 1906 temmuz ayında vukubuldu.

Bunu, dediğim gibi belki tekrarlıyorum ama, aradan üç nesil (20'şer seneden 60 yıl) geçmiş olduğuna göre, pek çok kimse bu hadiseleri birinci defa öğreneceğinden emin olarak anlatıyorum. Temmuz 1906'da bir cuma günü öğle üzeri Şair Talât Bey'in İhsaniye'de 4 katlı ve Yıldız'a kadar uzanan geniş manzaralı evinin üst katındaki küçük çalışma odasında babamla birlikte oturuyorduk. Bir büyük patlama oldu. Hemen Yıldız istikametine baktık. Toz-duman içindeydi. Herhalde Padişaha bir suikast yapıldığından emin olarak bekledik. O zamanlar öyle gazetelere telefon edip haber almak ne mümkün, ne de müsaitti. Bekledik. Bir-iki saat sonra Lala Bey adında şehzadelerinin lalalığını, daha doğrusu mürebbiyeliğini yapan beyaz sakallı, muhterem bir zatın cesedini evine getirdiler. Oradan öğrendik ki, Ermeniler, İkinci Abdülhamid'e bir saatli bomba hazırlamışlar ve patlatmışlar. Öğrendiğimize göre bomba, 4 kilomelinit denilen patlayıcı maddeden yapılmış saatli bir bombaymış. İkinci Abdülhamid'in hiç değişmeyen cuma selâmlığı hareketini saatiyle inceden inceye tetkik etmişler ve tam arabasına bineceği saatte patlamak üzere bombayı ayarlamışlar. Ne var ki, Padişahın Hamidiye Camii'nin kapısında Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yle iki dakika görüşeceği tutmuş ve o tevakkuf esnasında bomba patlamış. Bombanın şiddetine bakın ki, 26 ölü ve 50'den fazla yaralı vardı. Çoğu da askerlerden ve maiyet adamlarındandı. Görgü şahitlerinin ifadelerine göre o korkak Padişah hiç füturunu bozmadan gene arabasına binmiş ve vatanı üzerinden arabayı kendi kullanarak Yıldız Sarayı'na dönmüş.

Bomba o kadar kuvvetliydi ki, hadise yerinde suikastın keşfine yarayacak en küçük bir alamet bulamamışlar, sadece bir araba tekerlek başı ele geçmişti. Padişah bu hadiseyi tahkik için bir komisyon kurdu. Reisi Lübnanlı Katoliklerden Necip Melhame Paşa ve istintak hâkimi de meşhur Necmettin Molla idi. Yapılan tetkikat sonunda bu işi Jorês adında Belçikalı bir anarşistin tertip ettiği ve birçok Ermeni kapıcıların da eli bulunduğu meydana çıktı. Padişah, Jorês'i yakalattı. İdama mahkûm iken Belçika'ya gönderdi ve aylık bağlayarak kendisine ajan yaptı. Öteki Ermenilerden ele geçenler, daha muhakemeleri esnasında intihar ettiler ve bu iş böylece kapanmış oluyor.

Padişahın Ermenilere karşı olan iyi nazarı genese deermememişti. Çünkü, bütün bu faciaların kahramanı olan Ermeniler Doğu vilayetleri halkındandı. İstanbullu Ermenilerin böyle facialara karışıklıkları görülmemiştir. Daha Üçüncü Selim'den beri Ermenilerin musikî, fikir ve sanat kollarındaki değerlerini Osmanlı devleti daima takdir etmişti. Dolmabahçe Sarayı ve Camii'ni Serkiz Kalfa isminde bir Ermeni mimar yapmıştı. Tiyatro sanatında Fehim Efendi'den gayrı ne kadar artist varsa, başta Mınakyan Efendi olduğu halde, hep Ermenilerin elindeydi. Meşhur bestekâr Leon Hancıyan gözünü görmeyen bir büyük musikî üstadıydı. Ben bile bazen dersine giderdim.

Geçmiş zaman olur ki

Ermeniler Osmanlı devrinde böyle bir müstesna mevkie sahip iken, devleti yıkmaya ve ihtilâl çıkarıp —maalesef— Türkiye'nin aleyhinde olan Avrupa'nın müdahalesini çekmeye uğraştılar. Muvaffak olamadılar. 1917'de Rus cephesinde ordularımız geri çekildikçe gelen Ermeni çeteleri yapmadık facia bırakmadılar. Bunu vaktiyle Amerika hükümeti tahkik ettirmiş ve Türklerin bu hususta masum olduklarına dair bir komisyonun raporuyla dosyayı kapatmıştı. Dışişleri Bakanlığı arşivinde herhalde bu raporların suretleri vardır. Ama, vakti ki, Rus ordusu Türkiye'ye girmeden ona öncülük eden Ermeni çeteleri Müslümanları camilere doldurup yakmaya başlayınca, mağlûp Türkiye de, buradaki Ermenileri derleyip toplayarak Ermeni tehcirini tatbika başladı. Bu, Ermenilerin yaptıklarının bir mukabelesinden başka bir şey değildi. Bu sırada kim daha fazla kırıldı? Bunun ne hesabı tutulmuştur, ne de tutulur. Böylece Şark'taki Ermeniler, Dördüncü Ordu sahasına intikal ettirildi. Buna da "tehcir" adı verildi. "Tehcir", zorla hicret ettirmek manasına gelir.

Dördüncü Ordu Komutanı Bahriye Nazırı Sakallı Cemal Paşa, kendi ordusunun hudutları içine giren Ermenileri ve bilhassa anası, babası kaybolmuş çocukları büyük bir şefkatle korudu. Bunları Lübnan'a yerleştirdi. Bugün Lübnan'da bulunan Ermeniler ise, bu Cemal Paşa'nın koruduğu Ermeni çocuklarıdır. Hâlâ Lübnan Cumhuriyeti'nin Serkis adında bir Ermeni olduğunu söylersek, Paşa'nın Ermenilere yaptığı himayenin ne kadar kıymetli olduğunu takdir kolay olur. Ama, Cemal Paşa'yı harpten sonra Ermeniler öldürdü. Bu da onun mükâfatıydı.

Şimdi bütün bu hikâyeleri anlatmanın zamanı değildi. Değildi ama, Türkiye'de ne yaşamış, ne de Türklerle temas etmiş dış doğumlu birtakım Ermeni fanatikleri 60-65 yıl evvelki facianın şimdi tekrarını istiyorlar gibi görünüyor ve Türklerden, babalarının, belki de dedelerinin intikamını almaya kalkıyorlar. Bugüne kadar Türk sefaletleri erkânından 7-8 kişinin kanına girdiler. Ne yazık ki, Avrupa'da da bunların failerini aramakta büyük bir gayret sarfetmiyorlar. O zaman biz kendi kendimizi birkaç cephede müdafaya mecbur kalacağız.

Bu badirede en çok acıdığım kimse ise, bu facialarla yakın-uzak alakası olmayan ve burada rahatça iş-güçlerini yapmaktan başka emelleri bulunmayan İstanbul Ermenileridir. Korkulur ki, bu fanatik ırktaşlarının dünyadaki Türk düşmanı hareketleri onların buradaki rahatlarını kaçırmaya sebep olmasın. İnşallah da olmaz. Çünkü, bu adamların o badirede en küçük payları olmadığına hepimiz inanmaktayız.

